

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 202

מסכת עבודה זרה כ"ד-ל'

בס"ד, ד' ניסן תשס"ג

השבוע בגליון

- נשים הרי הן כמהלות
- מהו הנוסח של ברכת קידוש ה'?
- שאלתו המרטיטה של יהודי קדוש
- הנמלט מן הגדרים, קיים מצוות קידוש ה'?
- הנשרפים באש אינם מרגישים כאב!

- עכו"ם שאינו עובד כוכבים
- מסירות נפש על שינוי דברי תורה
- "ועל ברייתך שחתמת בבשרנו"

- פרה חומה, סוסים אדומים ושיער ירוק
- השימוש במילה "אדום" כביטוי לצבע "חום"
- הגשת מאכל ליהודי המחמיר על עצמו שלא לאוכלו
- שני מרכיבים שונים במצוות "לפני עור"
- מעללי הצנזורה - "שומר עכו"ם קדוש" ... ועוד

דף כד/א פרה אדומה

פרה חומה, סוסים אדומים ושיער ירוק

סוגייתנו מפרטת מספר הלכות הנוגעות ל"פרה אדומה", אשר האפר שלה שימש לטיהור בני אדם טמאי מתים. בין היתר, מובא בגמרתנו הסיפור הידוע על דמא בן נתינה שזכה ל"פרה אדומה" שנולדה בעדרו, לאחר שלא הסכים להקיץ את אביו משנתו על אף ההפסד הכספי הגדול שנגרם לו עקב כך.

"פרה אדומה". כך הוא הביטוי השגור בפינו, תוך שאנו מעלים בדמיונו פרה אדומה כשושנה. אולם, הגר"ר יהודה ליכטער שליט"א ממונסי שבארה"ב כתב (קובץ זכרון "עטרת שלמה" ח"ה וע"י בספר "אשקד מיי"ן), כי בהחלט יתכן שאין הדבר כן! תחילה נביא אסמכתאות לכך, ולאחר מכן נבדוק מדוע בכל זאת היא מכונה "פרה אדומה".

סוסים אדומים: בנביא (זכריה א/ח) נאמר: "והנה איש רכב על סוס אדם... ואחריו סוסים אדמים..." הנה כי כן, סוסים אדומים! ההנחה כי מדובר בזן נדיר ביותר שנכחד במהלך השנים, תתנפץ נוכח דברי רש"י (בכורות ו/א ד"ה "חמור אדום"): "סתם סוסים אדומים הן". כלומר, הסוס המצוי, צבעו אדום. מאחר שאיננו מכירים סוסים אדומים, שומה עלינו להניח, כי בימי קדם שימשה המילה "אדום" כביטוי לגוון המכונה כיום "חום". הפרה ה"אדומה" והסוסים ה"אדומים", הם, איפוא, חומים.

השימוש במילה "אדום" כביטוי לצבע "חום": בכתבי הראשונים ניתן למצוא ראיות לרוב השימוש במילה "אדום" כביטוי לצבע המכונה בפיו "חום". רש"י בפירושו לפסוק (בראשית כה/ל) "העליטני נא מן האדם האדם הזה" מפרש "עשדים אדומות", למרות שהעשדים צבעם חום. הרמב"ם (הל' פרה אדומה פ"ג הל' ב') כתב: "והתולעת היא הגרגרים האדומים ביותר, הדומים לגרעיני החרובים", בעוד שידוע, כי גרעיני החרובים חומים הם. במסכת סוכה (לה/ב) מבואר, כי אתרוג שנחתך מגליד צבעו אדום, ורש"י (ד"ה "כאהינא סומקא") מפרש, כי כל הפירות שנחתכים מקבלים גוון אדום, בעוד שהגוון המתקבל חום הוא. כך גם כתב בעל ה"בית יוסף" (או"ח סי' תרמ"ה ד"ה "נחלקה"), כי צבע ה"קורא" של הלולב, אדום הוא, אף על פי שצבעו חום. כמו כן אנו מוצאים את בעל ה"פרישה" (יו"ד סי' קס"ב אות ב'), שכתב כי קליפת האורז אדומה היא.

אמור מעתה, חז"ל כינו את הצבע החום בשם "אדום". ואומנם, גם רבינו סעדיה גאון מתרגם את המילה פרה "אדומה" - "צפרא", שפירושה "חום" בשפה הערבית. גם מסוגייתנו, בה נאמר "אמאי דמיה יקרין, הואיל ושתי שערות פוסלות בה", משמע כך. שכן, אם פרה "אדומה" אכן "אדומה" היא, אזי, אין יוקרה הרב מחמת שתי השערות הלבנות הפוסלות אותה, אלא משום שאין להשיג פרה "אדומה". על כרחך, פרה אדומה היא פרה חומה, ואין היא נדירה עקב צבעה המיוחד והנדיר, אלא מחמת שתי שערות לבנות הפוסלות אותה.

מעתה יש לברר, מדוע טושטש ההבדל הבולט בין הצבע האדום לצבע החום ושניהם מכונים בשם "אדום". זאת ועוד, הלא התורה משתמשת במילה "חום" בהתייחסה

דבר העורך

מתן תורה בערבות סיביר

מנהג יפה אימץ לעצמו הרב ל. כהן שליט"א מרבני בית מדרשו. בכל יום לאחר סיום השיעור, הוא מהנה את שומעיו ברעיון תורני מעניין, באימרה חסידית קולחת, או בסיפור מרתק שניתן לשאוב ממנו מוסר השכל מלא חופניים. אחד מלומדי השיעור, הפנה את תשומת ליבו למעשה שסופר על ידי הרב כהן שליט"א, אשר אירע בתקופת מלחמת העולם השנייה.

רבבות רבבות בני אדם שהו בסיביר, באותה עת, לפנייה ולאחריה. לכל תושבי הערבה שאין לה סוף היה קר. קר מאוד. ברם, לאיש אחד ויחיד היה חם. חם מאוד ואף לוהט. יש אומרים שגם הזיע האיש, שם, בקור של חמישים מעלות צלסיוס מתחת לאפס. וכנראה שהם צודקים.

לאיש הזה קראו ר' חיים.

מבוטשאטש, מראשות הישיבה בבוטשאטש שבגליציה גילגלוהו הרוסים והמלחמה ליערות סיביר. באמצע השיעור, בין אבי לרבא, בין רבינא לרב אשי ובין הרמב"ם לראב"ד, באמצע הסברא הדקה אודות חזקת ג' שנים נכנס החייל הגבוה, ותקע צו גיוס בלשד הסברא. מאז, אירעו דברים הרבה והתגלגלו מאורעות לא מעטים, עד שלבסוף מצא את עצמו בלב הכפור, וכבר יש לו עצמו במקום זה חזקת ג' שנים, ה' ירחם...

לאמיתו של דבר, בעין נובהרדוקאית, שיש לו שנים כאלו, אין בין סיביר לבוטשאטש ולא כלום. וכי לא ניתנה תורה אלא לבוטשאטש? וכי אין "סדר מוסרי" אלא בביאליסטוק או בנובהרדוק? אטו אין מנחמים תפילין אלא בוורשא או ביולנא? **ובכל זאת**, רבי חיים היה בצרה גדולה. **מזון** כמעט שלא היה להם שם, בקולחוז. היו מבליעים חיוך ואומרים שם, כי יפה כוחו של הקולחוז מ"כל נדרי" ו"כל חמירא". ב"כל נדרי" רעבים יום אחד;

לעילוי נשמת

מרת **דורה פרידמן** ע"ה

בת הר"ר יהודה לייב וחנה הלפרן ז"ל נלב"ע ז' ניסן תשנ"ב

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י ידידינו בעלה **אברהם פרידמן** שיחי' ובניה: **יהודה פרי** ועו"ד **יצחק פרידמן** ובנותיה: **חנה וינברג** ו**צלה הירשקוין** ובני ביתם שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **זיסל (סריין) רובנר** ע"ה

בת הרה"ח ר' משה ז"ל

נלב"ע ח' ניסן תשנ"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י בנה הר"ר **דוד רובנר** ומשפ' שיחיו - פ"ת

לעילוי נשמת

הר"ר **שאל צבי אינהורן** ז"ל

ב"ר חיים נפתלי ז"ל נלב"ע ה' ניסן תשס"א

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידינו

הר"ר **חיים נפתלי אינהורן** ומשפחתו שיחיו - פ"ת

לעילוי נשמת

הר"ר **חיים צבי פסקוביץ** ז"ל

בן הרב זאב דב והצדקת ריינה גולדה ז"ל

נלב"ע ג' ניסן תשנ"ט

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י משפחת **פסקוביץ** שיחיו

בעלי חיים בעלי גוון חום, וכגון, (בראשית ל"ב) "וכל שה חום בכשבים", ומפרש רש"י "שחום, דומה לאדום". כלומר, הוא **דומה** לאדום, אך הוכר כגוון שונה ממנו. ואם כן, יש להבין מדוע במקומות אחרים לא השתמשה התורה במילה "חום" אלא בכינוי "אדום".

ובכן, אנו מכנים כל גוון בשם נפרד, כגון, כתום, ורוד, חום, אדום וכדומה. אולם, חז"ל הכלילו את כל הגוונים בשמותיהם היסודיים: אדום, ירוק וכחול ("בינת אדם" יו"ד סי' י"ג אות י"ג). ומאחר שהצבע החום נמנה על גון הצבע האדום, לפיכך, לעיתים כינוהו "אדום", כשמו הראשי, ולעיתים כינוהו "חום" בשמו הפרטני.

שיעור ירוק: אם לא כן, כיצד נבין את דברי הזוהר (פי יתרו) הכותב שיש אנשים בעלי שיער בצבע ירוק! אין זאת, אלא שהגוון הצהוב מסתעף מן הירוק... (ע"ע שו"ת "פאת שדך" סי' צ"ה).

דף כב/א אין מעמידין

הגשת מאכל ליהודי המחמיר על עצמו שלא לאוכלו

כידוע, בנושאים הלכתיים רבים נחלקו רבותינו הפוסקים ולא הגיעו לכלל הכרעה, ובחלק מן המקרים הללו, רשאי אדם לנהוג כשיטת המקילים. בהקשר לכך כתב המהרלב"ח (סי' קכ"א, והובא בשי"ד יו"ד קי"ט סי' כ'), כי ראובן המיקל בדבר מסויים, כגון במאכל, אינו רשאי להגישו לפני שמעון המחמיר על עצמו בהלכה זו, אלא אם כן שמעון מודע לכך, שהוגש לפניו מאכל שהוא מחמיר על עצמו שלא לאוכלו.

לכאורה, אם הסיוע לשמעון לאכול דבר מה שהוא מחמיר על עצמו שלא לאוכלו, נחשב כעבירה, כיצד נמוגה עבירה זו בשל ידיעתו של שמעון, הלא אסור לסייע לזולת לעבור על איסור, גם אם הלה צועד לקראתו בעיניים פקוחות? הגאון רבי ברוך שמואל דויטש שליט"א מבאר זאת באופן נפלא ("ברכת כהן" עה"ת סי' ס"ב), כלהלן.

מסכתנו עוסקת מספר פעמים בציווי התורה (ויקרא יט/ד) "ולפני עור לא תתן מכשל". ציווי זה כולל בתוכו שני איסורים נפרדים. **א.** להכשיל בעבירה את הזולת, הן יהודים והן עכו"ם - באחת משבע מצוות בני נח. **ב.** הענקת עצה שאינה הוגנת.

שני מרכיבים שונים במצוות "לפני עור": האחרונים (שו"ת "אחיעזר" ח"ג סי' ס"ה סי"ק ט'), חז"א יו"ד סי' ס"ב סק"ז, ועוד) מבארים, כי הגדרתם השונה של שני איסורים אלו נעוצה במהותם. האיסור להעניק עצה שאינה הוגנת לאחר נכלל במצוות שבין אדם לחבירו, אשר בהם נצטוונו שלא להרע לזולת. לפיכך, אין להוליד שולל את הזולת, ואין להביאו לידי מצב שלא היה רוצה בו. לעומת זאת, האיסור להכשיל את הזולת באיסור, הוא מן המצוות שבין אדם למקום - באיסור זה ציווה הקב"ה על כל ברואיו, לבל יגרמו לריבוי עבירות בעולמו, והעושה כן נחשב כשותף בעשיית העבירה. לפיכך, מצד אחד אסור לסייע לזולת בעשיית מעשה עבירה, אף שהלה מודע לכך שהוא עומד לחטוא, ומצד שני, אין כל איסור לסייע לזולת לבצע מעשה שאינו מטיב עמו, כאשר הלה מודע לכך וחפץ בכל זאת בעשיית המעשה.

כאשר נבחן את המקרה שבו אנו עוסקים נמצא, כי ראובן כלל אינו נחשב כמי שמכשיל את שמעון באיסור. שהרי ציווי התורה "ולפני עור" קובע, שהמכשיל את הזולת באיסור נחשב כמי שעובר עליו בעצמו. אולם, במקרה זה, אף אם ראובן עצמו יאכל את המאכל הוא לא יעבור על כל איסור... האיסור שנותר בפני ראובן הוא, איפוא, הענקת עצה שאינה הוגנת לשמעון. אולם, איסור זה תקף רק כאשר שמעון אינו מודע לכך שמוגש לפניו מאכל, אשר הוא מחמיר על עצמו שלא לאוכלו. אולם, כאשר שמעון מודע לכך, אין כל איסור בדבר, שהרי השאת עצה שאינה הוגנת אינה אלא כאשר שמעון אינו יודע כי העצה שניתנה לו אינה הוגנת... (ראה עוד בנושא זה בגליון 151).

דף כב/א אבל המינין והמסורות והמורים היו מורידין ולא מעלין

מעללי הצנזורה - "שומר עכו"ם קדוש" ... ועוד

צרות רבות ורעות סבלו אבותינו מן המינים, מן המומרים ומן המלשינים אשר מיררו את חייהם, עד שחכמינו זכרונם לברכה קבעו: "אבל המינין והמסורות והמורים היו מורידין ולא מעלין", כלומר, אין לסייע להם בעת צרתם, ולפיכך, אם אחד מהם נפל לבור, אין להעלותו משם. הלומד גמרא זו תמה, מדוע כתוב "היו מורידין", בלשון עבר, ולא בלשון ציווי. וכי בזמן כתיבת התלמוד לא נהגו כן? לפנינו, קוראים יקרים, טביעת יד אחת מיני רבות של הצנזורה אשר פעלה בארצות אירופה במשך מאות שנים והותירה את חותמה בכל ספרי הקודש, ללא יוצא מן הכלל. עד שאפילו את שמה של מסכתנו "עבודה זרה" שינו וקראוה מסכת "עבודת אלילים".

עכו"ם שאינו עובד כוכבים: בעמוד גמרא זה, כו"ב, שבו אנו עוסקים, מצויים שינויי מילים והשמטות לרוב, הן בגמרא הן ברש"י והן בתוספות, כולם מעשי ידי הצנזורה. כך, בכל פעם שנזכרה המילה "גוי" היא הוחלפה ל"עובד כוכבים", המילה "משומד" הומרה ל"מומר" ו"עבודה זרה" שונתה ל"עבודת כוכבים ומזלות". כתוצאה מהחלפות אלו נוצר המשפט המגוחך הבא בתוספות (ד"ה "איזהו"): "**ועובדי כוכבים**, אף על פי שכולם עובדי עבודת כוכבים... כאילו יתכן, שעובד כוכבים אינו עובד כוכבים. המשפט המקורי היה "ו**גוים**, אע"פ שכולם עובדי עבודה זרה".

שיבושים אלו הם פרי "גאונותה" של הצנזורה, אשר רוב אנשיה היו בורים ועמי ארצות, שלא הבינו את הכתוב לפנייהם. כך למשל, לעיל (ד/א) היה כתוב בגמרא, כי אם

ב"כל חמירא" אין אוכלים חמץ במשך שבוע שלם, אך ב"קולחוז" אפס אוכל, מראשית השנה ועד אחריתה.

אבל, לא זו היתה הצרה. ספר. ספר קודש. סידור או חומש, משנה או גמרא, "חיי אדם" או רשב"א ואפילו "צאינה וראינה". מאומה לא היה שם. כלום. היתכן? יהודי בלא כלום?

ביום מן הימים, ואפשר היה זה בלילה מן הלילות, גונבה לאווננו שמועה: באחד הכפרים הסמוכים, מרחק של כחצי יום הליכה, שוכנים מספר יהודים. מאז, לא ידע מנוחה, וכאשר נדרש מתנדב להובלת דלי מים מכפר סמוך, קפץ ר' חיים והציע את עצמו.

לאחר הליכה מייגעת בקור ובכפור, בצינה וברוח, בשלג ובברד, הגיע ר' חיים, גוש קרח מהלך, אל מחוז חפצו.

זוג יהודים טובים נחרדו לראות צל אדם. **הנה,** אביא פרוסת לחם וכוס מים חמים, נזעקה "אידישע מאמע" מאחד הבתים, תוך שהיא מאיצה את צעדיה אל המטבחון.

"לא," עצר בעדה ר' חיים. "אין לי כלום", והחל ממרר בבכי. "הגעתי להכא באמצע ה'קצות' של חזקת ג' שנים, בלב ליבה של הסברא, שאם היה הלה מוחה... נו, מילא, לא עת עתה לכך. מכל מקום, מאז לא ראיתי צורת אות יהודית, אפילו בגודל של "ותן טל ומטרי"... אטא, השאלוני איזו גמרא'לה".

- "אוי," אוי, החל מתייפח בעל הבית. "גמרא'לה אתה צריך, רבי יהודי, גמרא'לה? ואני אין לי אלא גמרא'לה אחת, נדרים- נזיר. איך אתן לך את שארית חיי, את הפיסה האחרונה, הלא אשאר רק עם הקולחוז והסוס, העגלה והתרנגולים, האיכרים המגושמים הללו ושאר הירקות, ישמרו אלקים ויציל".

- "טייערע ברודער", התייפח ר' חיים כנגדו. "בלתי אפשרי שאשאר בלי כלום, תן לי דף אחד, עמוד אחד, שורה אחת, לפחות את דף השער, לפחות".

נכמרו רחמיו של היהודי, נטל את הגמרא הבלויה, את הכרך היחיד שבכל רחבי הכפור, את ספר הקודש הבודד באיזור זה של כדור הארץ, אימץ את זרועותיו וביתר את הכרך לשנים. השאיר לעצמו את מסכת נדרים, נשק ל"נזיר" ולאחר מכן לר' חיים הרוצה, ושוב ל"נזיר" ולר' חיים לסירוגין, והעניקה לו במתנה.

ר' חיים פסע חזרה למקום מגוריו, כאשר שני דליי מים על כתפיו, ומסכת "נזיר" בבית שחיו. למעשה, הוא כלל לא הלך, הוא ריקד בכל עצמותיו, קיפץ ושש, קיפץ ושש. רגליו תופפו על גבי הקרח, הוא חש כמרחף באויר, הוא היה האדם המאושר עלי אדמות.

היה לו אז חם. חם מאוד ואף לוהט. יש אומרים שגם הזיע האיש, שם בקור של חמישים מעלות צלסיוס מתחת לאפס. וכנראה שהם צודקים.

זהו מעשה על יהודי אחד מיני רבבות אלפי יהודים, אשר אהבת התורה שבערה בעצמותם, המיסה את המכשולים האימנטיים שניצבו בדרכם, ריסקה לגורים את הררי הקשיים שנערמו בחייהם, ובכח רצונם העז הם הצליחו להגיע אל הדרגה הגבוהה ביותר שכל יהודי נכסף אליה מאז מעמד הר סיני.

ללמוד תורה.

.....
המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין,
או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השל,
מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי,
ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 03-570-67-93
.....

בברכת התורה העורך

פנינים

דף כד/ב שאמר שירה

שירת הלויים בבית המקדש

למדנו מכאן, כותב ה"שפת אמת" זצ"ל, כי אפילו הפרות, כאשר הן נושאות את ארון ברית ה', פוצחות בשיר ומזמורות לקב"ה! מכאן נבין פשוטו של מקרא, שנאמר על בני קהת (במדבר זט) "בכתף ישאון את ארון ברית ה', וחו"ל פירשו, ישאו - ישירו (ערכין יא/א), היינו, מכח משא הארון שבכתף ישירו. ומכאן גם המקור למצות השירה של הלויים בבית המקדש (ערכין שם).

דף כה/א כך עמדה לו חמה למשה

מדוע פחד בלק

רבי יעקב ב"ר אשר בעל ה"טורים" מפרש את המילים (במדבר כב/ב) "וירא בלק בן צפור", "ישראל שעמדה לו חמה למשה". ומדוע דוקא מכך נתיירא? היה אומר האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל: הלא כוחו של בלעם הרשע היה בידעתו לכוון את שעת זעמו של הקב"ה. ומאחר שהקב"ה אינו זועם אלא בזמן שהחמה זורחת ומלכי אומות העולם מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחוים לה (ראה לעל ב/ב וברכות זא), נתיירא בלק, שמא יעכב משה את החמה ולא יוכל בלעם לקלל...

דף כז/א בת ישראל לא תיילד את העובדת כוכבים

הצנזור לא הבין...

בפוסקים מובא, כי רופא יהודי רשאי לרפא נכריה עקרה, משום איבה, כפי שמותר לילד נכריה מטעם זה. "וכן העידו על הרמב"ן ז"ל, שעשה הוא עצמו כן". הפוסקים מביאים, כי רבינו יונה חלק על כך, ולדעתו ריפוי נכריה עקרה חמור מליילד נכריה, ואסור לעשות כן. ולא עוד, אלא שהוא שלח לרמב"ן: "תבוא עליך ברכה, שאתה מרבה זרעו של עמלק" (בית יוסף יו"ד סוף סי' קנ"ד).

כיצד שרד קטע זה את ביקורתו של הצנזור? פשוט בתכלית, כותב בעל "העקוב למישור", הצנזור לא הבין את הנימה האירונית שבדברים וסבר, כי רבינו יונה באמת התכוון למה שכתב...

דף כז/א ותקח צפורה צור

מדוע מלה ציפורה את בנה?

מדוע עסקה צפורה אשת משה במילת בנה, הלא אינה מצווה על כך? פירוש מקורי מפרש המהר"ץ חיות (נדרים לב/ב): לשיתת הרמב"ם (הל' מלכים, פ"י הל' ח), בני קטורה חייבים במצות מילה. צפורה המדינית, שהיתה מבני קטורה, ככתוב (בראשית כה/ב) "ותלד לו..." את מדין, היתה איפוא, מצווה על מילת בנה, שהרי לגבי בני קטורה לא נאמר חילוק בין אב לאם, ומשראנה כי משה אינו מל את בנו, עמדה היא ומלה אותו.

דף כז/א אתיא איהי ואתחלה

ברית מילה עם קרבן עולה

בירושלמי (נדרים פ"ג הל' ט"ו) נאמר, כי מרוב בהילות כמעט חתכה ציפורה גם ברגלו של התינוק, וזהו שנאמר (שמות ד/כה) "ותגע לרגליו".

הסביר הגר"ח קנייבסקי שליט"א: עבירתו של משה רבינו היתה בביטול מצות עשה של מילה. כידוע, על ביטול מצות עשה מביאים, קרבן עולה. וכיון שדם ניקוף מרצה כדם עולה (חולין זא), ציין חז"ל, שבמעשיה של ציפורה יצא משה רבינו גם ידי חובת עולה, בבחינת מילה ועולה באים כאחד...

דף כז/ב אשריך בן דמא

סיבת מותו של בן דמא

ביאור מעניין כותב האדמו"ר ראי"מ אלטר מגור:

כאמור בסוגייתנו, בן דמא הוכש על ידי נחש. מפני סיבה זו היו מרגנים אחריו, כי

היה הקב"ה כועס על ישראל בימי בלעם "לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט". כוונת הגמרא היא בלשון סגי נהור, שלא היה נשאר מעם ישראל שריד ופליט. הצנזור, ששלח את ידו גם במשפט זה, הוציא מתחת קולמוסו את המשפט הבא: "לא נשתייר מעובדי כוכבים משונאיהם של ישראל שריד ופליט"... לעיתים, עלו השגיאות על כל דמיון, עד שבסידורים מסויימים הודפס בתפילת "שומר ישראל": "שומר עכו"ם קדוש", במקום "שומר גוי קדוש"... גם באחת המשניות (שבת פ"ו משנה ה') הוא התעלה על עצמו, ובמקום "פאה נכרית" הוא תיקן: "פאה עכו"ם"... ("העקוב למישור" עמ' י"ט).

לא רק שמעללי הצנזורה פגעו בנוסח המילים, אלא שההלכה שונתה פעמים רבות בעקבות תיקונייהם. הדוגמאות לכך רבות מספור, אך נתמקד בעמוד שבו אנו עוסקים. נוכחנו, כי "אבל המינין והמסורות והמומרים היו מורידין ולא מעלין". מי הם ה"מסורות"? ברש"י ובתוספות מבואר כי אלו "מלשינים לשקר, המוסרין ממון חבריהם ביד עובדי כוכבים אנשין". הנוסח המקורי ברש"י היה: "מלשינים, המוסרים ממון חבריהם ביד גויים". אין מדובר במלשיני שקר בלבד, וגם לא במוסרים לאנשים, כלומר, לשודדים.

מסירות נפש על שינוי דברי תורה: דוגמא זו, המהווה טיפה מן הים, מעוררת שאלה גדולה. המהרש"ל (י"ם של שלמה" ב"ק פ"ד סי' ט"ו) פוסק, שאסור לשנות דברי תורה מפני הסכנה ויש למסור את הנפש על כך! תוך שהוא מוכיח זאת מן הגמרא (שם), וקובע: "שמחוייבים אנו למסור על קידוש השם, ואם ח"ו ישנה הדין הוה ככופר בתורת משה".

לפיכך, יש להבין כיצד הסכימו המדפיסים להשמע להוראות הצנזורה ולכתוב פסקי הלכה מעוותים.

שאלה זו הוצעה לפני הגר"מ פיינשטיין זצ"ל אשר השיב, כי להלכה אין אנו פוסקים כמהרש"ל, ועובדת שיבוש ספרי הקודש תוך העלמת עין מכך על ידי חכמי הדורות היא ההוכחה שאין הלכה כמותו ("העקוב למישור" עמ' ל"ד). כמו כן, כבר כתב המהרש"ם ("ידעת תורה" סי' של"ד סעי' י"ב) כי בעל שו"ת "יד אליהו" (סי' מ"ח), אשר חי מספר דורות אחר המהרש"ל, חולק על המהרש"ל בכל תוקף.

נציין, כי לא רק מפאת שתיקת חכמי הדורות יש להוכיח כן. המאירי, למשל, הוסיף בכתביו עשרות 'הסתיוגיות' שנאמרו רק לתשובת המינים (ראה "צפונות" א' בנושא זה), וכן רבינו יונה הפך פירוש משנה מסויימת מפני פחד המלכות, כעדותו של הרשב"ץ ("מגן אבות", אבות פ"ב משנה ג').

דף כז/א דאשה כמאן דמהילא דמאי

"ועל בריתך שחתמת בבשרנו"

כל יהודי היודע את תפקיד הברואים בעולם הזה, מודה לאלוקיו בסיום סעודתו ומברך "ברכת המזון". בברכה השניה של ברכת המזון, הפותחת במילים "נודה לך", אנו מודים לקב"ה "ועל בריתך שחתמת בבשרינו", ונוסח זה, נאמר על ידי גברים ונשים כאחד. האם אין זה מן הראוי לברך, הלמאי נשים מברכות "ועל בריתך שחתמת בבשרינו"?

אכן, הרמ"א ("שולחן ערוך" או"ח סי' קפ"ז סעי' ג') פוסק, כי הנשים תדלגנה על משפט זה. אולם, אנו נוהגים כדעת כל הפוסקים האחרונים אשר קבעו כי גם הנשים תכלולנה בברכתן מילים אלו, תוך שהם מבארים מדוע אין זה בבחינת חוכא ואיטלולא.

נשים הרי הן כמהולות: "מגן אברהם" (שם ס"ק ג') מבאר זאת על פי דברי סוגייתנו, בה נאמר, כי למרות דרשת רבי יוחנן שנכרי אינו רשאי למוול יהודי מאחר שנאמר (בראשית יז/א) "המול ימול", ודרשו חז"ל "המול", כלומר, המהול - "ימול", מכל מקום, אשה רשאית למוול משום "דאשה כמאן דמהילא דמאי". כלומר, אשה נחשבת כמהולה.

מעתה, מאחר שנשים נחשבות כמהולות, עליהן לומר "ועל בריתך שחתמת בבשרינו". הסברו זה של ה"מגן אברהם" לא התקבל על לבם של רבים מגדולי האחרונים, בהם, ה"נזירות שמשון" והגה"ק ר' חיים צאנזר זצ"ל (הגהות, שם). לדעתם, אין כוונת סוגייתנו לומר שאשה נחשבת כמהולה, אלא שאיש שאינו מהול הרי הוא "ערל", ואילו אשה אינה נחשבת "ערלה", ולפיכך היא רשאית למוול. מכאן, ועד לקביעה כי אשה נחשבת כמהולה, רחוקה הדרך.

הגאון רבי שניאור זלמן מלאדי זצ"ל, מבאר (שו"ע הרב שם סעי' ז'), כי מאחר שאין יציר אנוש קרוי אדם, אלא אם כן מצא את בת זוגו, כדברי הפסוק (בראשית ה/ב) "זכר ונקבה בראם... ויקרא את שמם אדם", לפיכך, האשה נחשבת כגוף אחד עם בעלה וראוי שתאמר "ועל בריתך שחתמת בבשרינו", כשהכוונה היא לבעלה.

לעומת זאת, ה"משנה ברורה" (סי' קפ"ז ס"ק ט"ו) מבאר, כי ברכת "נודה לך" נסובה על "שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה, טובה ורחבה", בזכות המילה וקבלת התורה. לפיכך, הן הגברים והן הנשים מזכירים את הברית בין הקב"ה לעם ישראל שבזכותה זכה עם ישראל כולו, נשים וגברים כאחד, לנחול את ארץ ישראל. מאותה סיבה, גם מזכירות הנשים את "תורתך שלימדנתנו", אף שאינן מחוייבות בלימוד תורה (עיי"ש מה שביאר עוד).

מן הראוי לציין את דברי בעל "ערוך השולחן" (שם סעי' ח'), כי אין קפידא על כך שהנשים תאמרנה "ועל בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלימדנתנו". לפיכך, אם בטעות הן דילגו על משפט זה, יצאו ידי חובת ברכת המזון, אף על פי שהאיש המדלג עליו לא יצא ידי חובה.

דף כז/ב אשריך בן דמא, שגופך טהור ויצתה נשמתך בטהרה

מהו הנוסח של ברכת קידוש ה'?

במשך שנות הגלות הארוכה, שטרם הסתיימה ובה לא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, נדרשו גדולי ישראל לשאלות בענייני פיקוח נפש ו"יהרג ואל יעבור". שאלות אלו נולדו בימי צרה וצוקה, רעה ויגון, כאשר אבותינו, יהודים מאמינים בני מאמינים, לא נטו מההלכה הצרופה כמלוא נימא.

אחד הספרים שהורו ולידתו באותם ימים טרופים, הוא ספר השו"ת "ממעמקים" - "שאלות ותשובות ועניינים שעמדו על הפרק בימי הרג ואובדן של שנת תש"א - תש"ה בגיטו קובנה" - מאת הגאון רבי אפרים אשרי זצ"ל. [רבי אפרים היה תלמיד חכם מניצולי השואה, אשר אליו הופנו שאלות רבות ומגוונות בחיי היום היום של הגיטו, כגון, האם מותר לאכול בפני המת, או האם קטן מחויב למסור נפשו על קידוש ה', ועוד. שאלות ותשובות אלו, נערכו על ידו עם הגיעו לחוף מבטחים בניו יורק].

שאלתו המרטיטה של יהודי קדוש: בגיטו קובנה רווחה שאלה מעשית ביותר - הלא מסירות הנפש על קידוש ה' היא מצוה מדאורייתא, ויש, איפוא, לברך עליה, אך מהו נוסח הברכה? שאלה זו הופנתה אל הגר"א אשרי על ידי יהודי פולני שנמלט לליטא, אבל ידם של המרצחים השיגתה. הוא ידע, כי למחרת היום יוצאו אלפים להורג, ולפיכך שאל את הגר"א אשרי אם הנוסח הוא "על קידוש ה'" או "לקדש את ה'". השואל הוסיף, כי ברצונו לקיים מצוה נוספת קודם המצוה הזו, האחרונה בחייו - ללמד אחרים את נוסח הברכה.

הגר"א אשרי ציטט בתשובתו את נוסח ברכת קידוש ה' המופיע בספר "יוסף אומץ" (סי' תפ"ג): **"בא"ה אמ"ה, אק"ב וציונו לאהוב שם הנכבד והנורא ההיה והוה והעתיד להיות, בכל לבבנו ובכל נפשנו ולקדש שמו ברבים, ברוך אתה ה' מקדש שמך ברבים"**. לאחר מכאן יאמר "שמע ישראל", "וימסור צוארו על קדושת שמו".

לעומת זאת, השל"ה (שער האותיות סוף אות א' והובא ב"פתחי תשובה" יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ו'), מביא נוסח קצר מזה, והוא: **"ברוך ... אשר קדשנו במצוותיו וציונו לקדש שמו ברבים"**. הגר"א אשרי הורה לשואל לברך כנוסח השל"ה, ואותו קדוש הי"ד למד את הברכה ולימד אותה ליהודים רבים אחרים (שם ח"ב סי' ב').

הנמלט מן הגרדום, קיים מצוות קידוש ה'? בהמשך דבריו חושף השל"ה את מהותה של מצוות קידוש ה'. כידוע, אין מברכים על מצוות אשר קיומן תלוי בדעת אחרים ולא בדעת מקיים המצווה בלבד. וכגון, על מצוות צדקה אין מברכים, כי יתכן שהעני לא יסכים לקבל את הצדקה (שו"ת הרשב"א ח"א סי' י"ח). לכאורה, גם על מצוות קידוש ה' אין לברך, שמא יתחרט הרוצח ולבסוף לא ירצחנו, ונמצא שברכתו לבטלה.

אולם, השל"ה הקדוש מבאר, כי מצוות קידוש ה' אינה תלויה בהריגה בפועל, כי אם בהתמסרות להריגה על קדושת שמו יתברך, היא היא המצווה. מעתה, הוא כבר זכה לקיים את מצוות קידוש ה', גם אם יתחרט הרוצח, או אם יעלה ביד היהודי להמלט מגיא ההריגה.

הנשרפים באש אינם מרגישים כאב!: נסיים בעדות מדהימה שכתב המהר"ם מרוטנבורג (שו"ת, דפוס פראג, סי' תקי"ז): "מאחר שגמר אדם בדעתו למסור את נפשו על קידוש השם, מכאן ואילך כל מיתה שעושים לו אינו מרגיש כלל... ותדע שכך הוא, שאין לך אדם בעולם שאם היה נוגע באש באבר קטן, שלא היה צועק, אפילו אם יעלה בדעתו לעכב עצמו מלצעוק אינו יכול לעשות. ואנו רואים קדושים שאינם צועקים כלום".

הוא נענש בכך על שכנראה פרץ תקנה כל שהיא של חז"ל, שעל כך נאמר (קהלת י"ח) "ופרץ גדר ישכנו נחש", ואין לו רפואה. ולכן חפץ בן דמא להתרפא, ואפילו על ידי יעקב איש כפר סכניא, שהיה מין, כדי להוכיח את חפתו.

זוהי הסיבה, שכאשר מת קודם שהספיק להרפא קרא עליו דודו, רבי ישמעאל: "ולא עברת על דברי חבירך, שהיו אומרים ופרץ גדר ישכנו נחש". כלומר, רבי ישמעאל הודיע לכל, כי לא הכיש הנחש את בן אחותו על שעבר חלילה על דין שעונשו הכשה ללא רפואה ("יאמרי אמת", ליקוטים).

דף לז/ב ואותי אתם קובעים: קובעים-גוזלים (רש"י)

קבעת עיתים לתורה?

בהתאם לפירושו של רש"י את המילה "קובעים", היינו: "גוזלים", פירש הגר"א זצ"ל, את דברי רבא (שבת לא/א), כי בשעה שמכניסין אדם לדין שואלן אותו, בין היתר, "קבעת עיתים לתורה"? היינו: האם גזלת מזונך וקרעת הימנו נתחים לשם לימוד התורה? לאמר, אין להמתין לעת מצוא כדי ללמוד, אלא יש לחטוף זמנים בכח...

נקודות הפצה בחו"ל

ארצות הברית: ניתן לקבל את הגליון "מאורות הדף היומי" בעברית או באנגלית מידי שבוע בדואר לפרטים בטל. 718-253-6218
ניו ג'רסי: משפ' פרי 201-871-5850
לוס אנג'לס: הר"ר שמואל לוינגר 818-5098880
אנגליה (לונדון): יחזקאל אברט 44+(0)8700-416000
מצ' סטר: שמואל קאהן 07976402928
קנדה מונטריאל: הר"ר שמואל צבי לקס 514-2744160
טורונטו: הר"ר דניאל כאהן 416-182-3848
אוסטרליה: הר"ר יחזקאל בראון 613-95300217
בלגיה: הר"ר יעקב סנדרוביץ 0475-263759
ברזיל: הר"ר יהושע פסטרנק 011-30513955
בואנוס איירס: הר"ר סעדיה שוקרון 552-66-25 (0058212)
מכסיקו: הרב שאול מלאה 251-02-46 (0052555)
צרפת: הר"ר יהודה בוכינגר 333-88140301
שווייץ: הר"ר רפאל מוסבקר 014620030

"מאורות הדף היומי"

בית המדרש למגיד שיעור דף היומי, סוכטשוב

בשורה לתושבי תל-אביב

הננו שמחים להודיע כי זכינו ב"ה לייסד שיעור חדש בדף היומי ב"שיבת "נועם אלימלך" בבית הכנסת "קרלין סטולין רח' בר כוכבא 54 שעה וחצי לפני השקיעה ע"י מגיד השיעור הרב אהרון גולדברג שליט"א

הציבור מוזמן

בשורה משמחת ללומדי הדף היומי

יצא לאור ספר "ברכת שי" עמ"ס עבודה זרה הכולל הערות וביאורים ע"ס הדף הפצה ספרי אור החיים או בטל' 03-5792352

לעילוי נשמת

הר"ר גרשון ב"ר בצלאל ז"ל
הר"ר יהודה ב"ר אליהו ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחו ע"י משפחותיהם

לעילוי נשמת

הר"ר יוסף שמריהו דיסין ז"ל
ב"ר יבחלט"א ר' יעקב הי"ו
נלב"ע ו' ניסן תשס"א
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י ילדיו שיחי

לעילוי נשמת

הר"ר אורן סאני ז"ל
ב"ר אשר ושרה ז"ל נלב"ע י' ניסן תשס"א
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י האחים סאני שיחי

לעילוי נשמת

הר"ר שלמה זלמן פורוש ז"ל
ב"ר יהושע מרדכי ז"ל נלב"ע ח' שבט ומרת שרה פורוש ע"ה
ב"ר אברהם ישראל ז"ל נלב"ע ד' ניסן
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחו ע"י ידידינו
הר"ר שאול יצחק פניגשטיין ומשפ' שיחי- בני ברק

לעילוי נשמת

הר"ר צבי הערש גולדברג ז"ל
ב"ר יוסף ז"ל
נלב"ע ה' ניסן תשנ"ח
ת.נ.צ.ב.ה.